

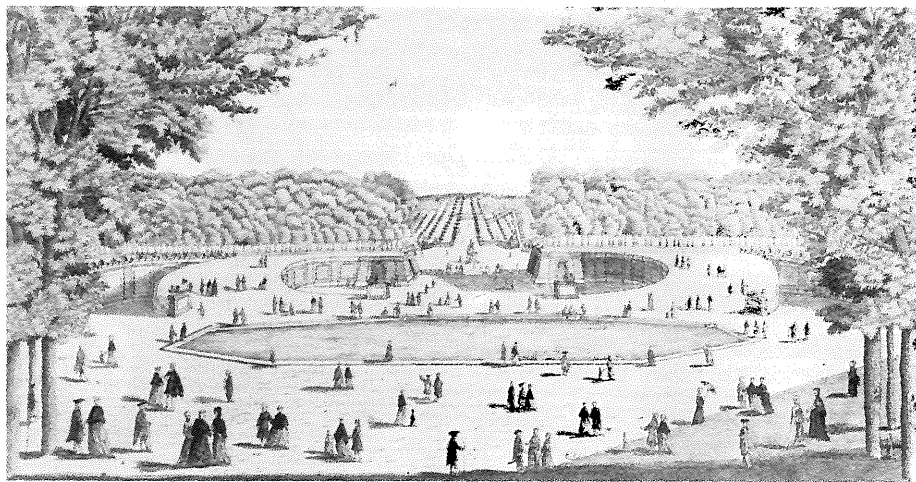
Homo economicus in urbs ludens

Culturele rivaliteit grote steden heeft economische achtergrond

Parijs, Rio, Londen, New York, Barcelona, Tokyo, Genève, Amsterdam, Rome. Namen van steden die in iets uitblinken, bekend zijn over de hele wereld, machtig zijn of waren. Om een plaats te veroveren in dit illustere gezelschap wordt strijd geleverd; tegenwoordig meestal vreedzaam, vroeger vaak met zwaar geschut. Michiel de

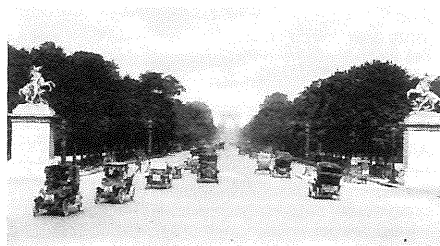
Ruyters tocht naar Chatham getuigt daarvan: toen Amsterdam haar machtspositie dreigde te verliezen, werd met harde hand gepoogd dit te voorkomen. In november vorig jaar vond op de Universiteit van Amsterdam een congres plaats, waarop een aantal beroemde historici, kunsthistorici en geografen was uitgenodigd om

met elkaar te discussiëren over de vriendschappelijke rivaliteit die tussen Europa's grote steden lijkt te bestaan. Vanwaar die behoefte aan nog grotere theaters, welklinkende opera's, prestigieuze world trade centers, spectaculaire stadhuizen en culturele erkenning? Hieronder enkele discussiepunten.¹

De herstructurering van de steden in de 19e eeuw leverde ruimte voor spelen, ritens en exhibitionisme van de aristocratie en een nieuwe 'leisure class'. De Tuileries in Parijs.

Champs Elysées

7 PARIS Avenue des Champs-Élysées - Champs-Élysées Avenue - 11.

PIETER TER HAAR *

De functie van steden is door de eeuwen heen steeds veranderd, maar volgens de Amerikaanse historicus Olsén is de stedelijke structuur zèlf gedurende lange tijd niet aangetast. Men bouwde binnen de veelal nog Middeleeuwse plattegrond of zocht zijn heil buiten de stad. Pas in de 19e eeuw vonden de grote doorbraken plaats, waarbij de ruimtelijke structuur van de steden gewijzigd werd. De hoofdsteden van de grootste natie-staten moesten de glorie van het rijk uitstralen.

Exhibitionisme

De steden hadden weliswaar hun autonomie verloren, maar pas nu waren het geld, de wil en de techniek beschikbaar om de stad als geheel te verfraaien, er een paleis, een opera èn een tempel tegelijk van te maken. De Ringstrasse in Wenen, de boulevards van Haussmann in Parijs en de doorbraken in Londen boden de aristocratie en de nieuwe 'leisure class' de stedelijke ruimte voor hun spelen, hun ritens en hun exhibitionisme. De staten gebruikten de steden als decor voor hun schouwspel van macht en rijkdom, waarbij deze steden voortdurend trachtten elkaar in schoonheid de loef af te steken. Hierbij werden architecto-

nische stijlen toegepast die de nieuwe idealen van de Franse Revolutie en de nieuwe technologieën ontkenen. De heersende stijl, het Neoclassicisme, verwees naar de grootsheid van het oude Rome. De technologie zat letterlijk onder de grond: riolen, waterleiding en metro's.

Wat echter voor Wenen, Parijs of Londen geldt, gaat in veel mindere mate op voor andere Europese steden. De verbreding van de Vijzelstraat of de doortrekking van de Paleisstraat in Amsterdam zijn natuurlijk niet vergelijkbaar met de Champs Elysées of Regentstreet. Alleen Speer's plannen voor Berlijn vertonen hiermee overeenkomst. Parijs en Londen zijn al eeuwen de politieke hoofdsteden van twee van de grootste landen. Ze staan volgens de Amerikaanse historicus Jan de Vries aan de top van een hiërarchisch gestructureerd stedelijk systeem, een systeem dat door de eeuwen heen zeer stabiel zou zijn gebleken. Echter, de meeste grote steden hebben een andere basis. Zij zijn, volgens de Vries, de knooppunten van een web, een netwerkvormig stedelijk systeem. Dit netwerk is gebaseerd op handelsrelaties en gezien de instabiliteit van deze handel willen er door de eeuwen heen nog al eens verschuivingen in deze netwerken optreden. We kunnen dan ook de opkomst en ondergang van deze grote steden

meemaken. Niet alleen verschilt de basis van de meeste steden van het kleine gezelschap 'politieke' topsteden, ook de cultuur van deze steden verschilt.

Spelende stad?

De politieke hoofdsteden genereren cultuur in de 'Grote Traditie van Cultuur met een grote C', door voortborduring op en verrijning van bestaande tradities. Hier wordt bepaald welke cultuur in de staat, in het rijk, de toon zet. De cultuur van de economische netwerksteden is meer hybride. Een toppositie in een netwerk impliceert veel contacten met andere steden en landen. Door invloeden van buiten ontstaat een typisch stedelijke, heterogene cultuur die vaak scherp afwijkt van de regio. Het moge duidelijk zijn dat de positie in het netwerk van belang is. Grote steden zullen trachten een goede plaats te verdedigen. De Vries vraagt zich dan ook af of achter de vriendschappelijke rivaliteit tussen steden op het gebied van Olympische Spelen, nieuwe musea, door beroemde architecten ontworpen openbare gebouwen en de nominatie van culturele hoofdstad van Europa niet een ware economische machtsstrijd schuil gaat. Urbs ludens, de spelende stad, heeft misschien wel een zeer serieuze functie.

De Nederlandse geografen Lambooy en Van Engelsdorp Gastelaars gingen in hun bijdragen beiden dieper in op bovenstaande vraag. Het is waar dat de politieke macht naar de staten over gegaan is, aldus Lambooy. Maar het zijn wél de wereldsteden waar de grootste concentratie economische beslissers aanwezig is. Ondanks alle theorieën omtrent het foot-loose worden van deze activiteiten blijkt daar in de praktijk nog weinig van. Integendeel, er zijn veel aanwijzingen dat deze topbeslissers een stedelijk milieu blijven prefereren. Dit milieu bestaat echter niet alleen uit vormen van bedrijvigheid. Hoofdkantoren willen, volgens Lambooy, niet gelokaliseerd zijn in culturele woestijnen. Een goed operahuis en een world trade centre zijn in deze complementair. Lambooy volgde hierin Jane Jacobs en ging zelfs nog een stapje verder: Hij stelde dat een gedifferentieerde stedelijke cultuur de beste voedingsbodem is voor economische innovativiteit. Sterker nog, beide duiden op één en het zelfde aspect, namelijk *creativiteit*.

Grote belangen

Ook Van Engelsdorp Gastelaars onderstreept het belang van kunst en cultuur voor de grote steden. Hij stelt dat er bepaalde bevolkingsgroepen zijn die een speciale voorkeur hebben voor het stedelijk leven in al zijn dimensies; alleen daar vinden zij het hele scala van voorzieningen dat bij hun turbo-leefstijl past, voorzieningen om tijd te besparen opdat ze geld kunnen verdienen of waaraan ze juist het geld kunnen uitgeven. Op hun beurt dragen zij bij tot het behoud van deze voorzieningen. Het is dus van essentieel belang deze stedelijke elites aan te trekken of voor de stad te behouden. Jarenlang is deze hoger opgeleide, goed geld verdienende en consumptief ingestelde groep door de politiek veronachtzaamd. Gelukkig, zo meent Gastelaars, is het tij aan het kenteren: die grote steden die Nederland rijk is, beseffen dat zij hun stad voor de elites aantrekkelijk moeten maken. Anders zouden zij wel eens de voorkeur kunnen geven aan een andere grote stad (en niet aan de suburb, zoals lang gedacht werd). Dat aantrekkelijk maken is deels een inrichtingsvraagstuk. Het heeft te maken met de bouw van dure appartementen, maar ook met het plannen van musea en muziektheaters, van galeries en restaurants.

Urbs ludens speelt een spel dat niet geheel van grote belangen ontbloomt is. Zeker in een tijd dat posities in stedelijke netwerken aan het verschuiven zijn, is het scherm met cultuur geen overbodige luxe: Het is één van de weinige mogelijkheden die de grote stad nog rest om de aandacht op zich te vestigen, om grote bedrijven aan te trekken, om bepaalde bevolkingsgroepen te lokken, om nieuwe impulsen te geven aan de stedelijke, en daarmee aan de nationale, economie.

* Redactie AGORA

1. Bij de afdeling Voorlichting van de Universiteit van Amsterdam zijn de teksten van de lezingen van het congres *Capital Cities as Achievements* te verkrijgen.

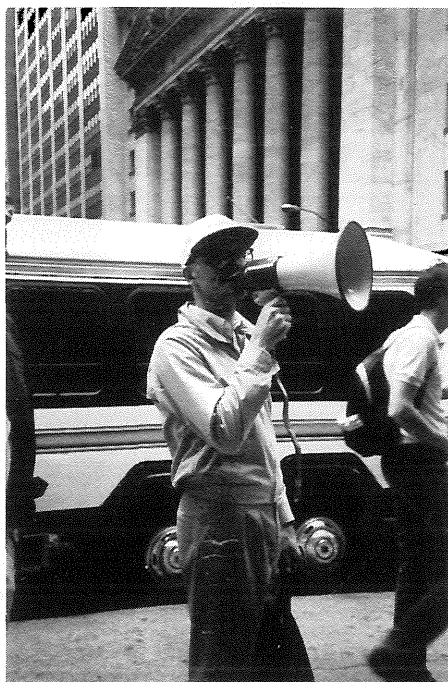

Planning van musea en muziektheaters ..... Foto: Martijn Gallenkamp

Amerikaanse lessen in city-marketing

'Stop thinking as intellectuals and artists, think business!'. Deze stimulerende woorden zijn afkomstig van professor Bergman, geografiedocent aan de City University of New York. Bergman leidt elk jaar geografiestudenten van de Universiteit van Amsterdam rond over Manhattan. Een tocht met Bergman is een adembenemende ervaring; niet alleen door het hoge tempo dat van negen tot vijf wordt volgehouden, maar zeker ook door een niet aflatende stroom van briljante anekdotes over dit meest neurotische plekje op aarde. Een andere goede traditie is Bergman's lezing in Amsterdam als onderdeel van zijn jaarlijkse rondgang langs de grote Europese steden.

Professor Bergman doceert. Foto: Jelle Piersma

JELLE PIERSMA*

Bergman kan zich over zeer uiteenlopende zaken opwinden. Ging zijn college vorig jaar nog over de schrijnende misstanden en armoede in New York, dit jaar stond het streven centraal om buitenlandse toeristen zoveel mogelijk geld te laten uitgeven aan het stedelijk cultuurgood. Wij Nederlanders hebben wat betreft het promoten van de (stedelijke) cultuur volgens Bergman nog een hoop te leren.

Ensemble

Maar laten we beginnen met de vraag waarom buitenlandse toeristen eigenlijk steden bezoeken. Meestal niet voor het aangename klimaat of de mooie natuur, maar voornamelijk voor gebouwen, die bovenal *uniek* moeten zijn: kerken, musea, en voor wat Bergman een 'ensemble' noemt. Het Rijksmuseum is, net als Metropolitan Museum of Art in New York, het meest bekende en meest bezochte gebouw van Amsterdam, terwijl heel wat meer Amerikanen dan Nederlanders de Westertoren zullen heb-